

дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 "Кримінальний процес; криміналістика; судово-експертиза / О.П. Снігер'єв. - Х.: НЮА України ім. Я. Мудрого, 1996. -34 с.

8. Шинкаренко І.Р. Оперативно-розшуковий моніторинг, як засіб пошуку ознак організованої злочинності / І.Р. Шинкаренко // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. - 2001. - № 3. - С.180-189.

9. Ященко В.А. Філософсько-правові засади оперативно-розшукової діяльності: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.12 "Філософія права" / В.А. Ященко. - К., 2005. - 31 с.

10. Сілоков В.О. Організація і тактика розкриття серійних розбійних нападів: Дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / В.О. Сілоков. - Х., 2003. - 264 с.

11. Тарасенко В.Є. Удосконалення агентурної роботи підрозділів карного розшуку міськрайвідділів органів внутрішніх справ: (за матеріалами східного регіону України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / В.Є. Тарасенко - Львів.: Льв.ДУВС, 2006. - 20 с.

12. Черкасов Ю.Е. Агентурна робота в органах внутрішніх справ України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / Ю.Е. Черкасов. - Х.: НУВС, 2003. - 19 с.

13. Филонов В.П. Состояние, причины преступности в Украине и ее предупреждение: Монография. - Донецк: Изд-во "Донецчина", 1999. - 640 с.

14. Алфьоров С.М. Діяльність органів внутрішніх справ по протидії злочинності у курортних регіонах (кримінологічне дослідження на матеріалах Запорізької області): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 - "Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право" // С.М. Алфьоров. - Х., 2003. - 197 с.

15. Мозеров В.И. К вопросу о криминологической классификации городов-курортов // Вопросы совершенствования деятельности аппаратов милиции. - М.: ВНИИ МВД СССР, 1982. - С. 20 - 26.

Стаття надійшла до редколегії 15.01.2010 р.

Т.О. Лоскутов

ЕФЕКТИВНІСТЬ СЛІДЧОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

У схваленій у 2008 р. Концепції реформування кримінальної юстиції України зазначено, що реформування кримінальної юстиції спрямоване на зміну підходів до оцінки ефективності діяльності органів системи кримінальної юстиції¹. Важливе місце у системі органів кримінальної

¹ Див.: Концепція реформування кримінальної юстиції України, схвалена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 // Офіційний вісн. України. - 2008. - № 27. - С.28.

юстиції займає слідчий ОВС (далі – слідчий), оскільки він здійснює великий обсяг обвинувальної діяльності. Отже, визначення ефективності слідчого кримінального переслідування на різних етапах його здійснення, є вкрай важливим у контексті запровадження змагальної форми досудового розслідування.

Кримінальне переслідування розглядалося у працях В.С. Зеленецького, О.М. Ларіна, О.Б. Соловйова, М.С. Строговича, М.О. Чельцова, О.О. Чепурного, Н.І. Щегель та ін. Але їх дослідження торкалися лише загальних питань кримінального переслідування. Зазначені вище вчені не акцентували увагу на дослідженні ефективності слідчого кримінального переслідування на різних етапах його здійснення.

Тому метою даної роботи є науковий результат у вигляді підтвердження або спростування твердження про те, що ефективність слідчого кримінального переслідування визначається в залежності від етапу його здійснення. Для досягнення даної мети необхідно виконати наступні завдання: проаналізувати уявлення в теорії кримінального процесу щодо поняття "ефективність", визначити поняття "ефективність кримінального переслідування, здійснюваного слідчим"; дослідити кримінально-процесуальні рішення, якими слідче кримінальне переслідування розділяється на певні етапи; дослідити мету слідчого кримінального переслідування на різних його етапах здійснення; дослідити кримінально-процесуальні рішення, що констатують певний ступінь ефективності слідчого кримінального переслідування на різних його етапах; визначити суб'єкта, який оцінює ефективність кримінального переслідування, здійснюваного слідчим.

Увагу вчених і практиків привертає проблема щодо ефективності різноманітних напрямків людської діяльності. У літературі правильно зазначається, що поняття "ефективність" має універсальний характер, воно поширюється на будь-які системи, як складні, так і прості – соціальні, біологічні, неорганічні¹.

Теоретик права Ю.О. Тихомиров, характеризуючи ефективність управлінської діяльності, зазначає, що "вона є цілеспрямованою, покликаною досягти певних результатів"².

О.М. Ларін вважав, що "під ефективністю розуміється якість діяльності, її продуктивний характер"³. На думку автора "...ефективність ви-

¹ Див.: Рожнова В.В. Ефективність застосування органами розслідування заходів процесуального примусу в боротьбі зі злочинністю / В.В. Рожнова // Науковий вісник Юридичної академії МВС. - 2002. - № 1. - С. 187.

² Див.: Тихомиров Ю.А. Теория компетенции / Ю.А. Тихомиров. - Москва: Издание г-на Тихомирова М.Ю., 2005. - С. 43.

³ Див.: Ларин А.М. Повышение эффективности расследования / А.М. Ларин // Сов. государство и право. - 1972. - № 3. - С. 106.

ражається співвідношенням наміченої мети (ідеї, плану) і мети, що досягнута (результату)¹.

Ми солідарні із цією позицією. Не є винятком і кримінальне переслідування як особливий вид нормативно врегульованої здійснюваної слідчим діяльності.

М.С. Строгович зазначав, що ефективність кримінального переслідування полягає в тому, що особа, яка вчинила злочин, викрита в тому з повною безсумнівною і достовірністю, унаслідок чого в результаті судового розгляду визнана винною і піддана заслуженому покаранню².

Функцію кримінального переслідування здійснюють різні суб'єкти кримінального процесу: дізнавач, слідчий, прокурор, потерпілий. Кримінально-процесуальна діяльність останніх спрямована на досягнення певного бажаного результату, що є неоднаковим для дізнавача, слідчого, прокурора, потерпілого. Тому, ефективність кримінального переслідування необхідно визначати для кожного із зазначених суб'єктів окремо.

Визначення ефективності кримінального переслідування, здійснюваного дізнавачем, прокурором та потерпілим виходить за межі нашого дослідження. Ми зупинимося тільки на дослідженні ефективності кримінального переслідування, що здійснює слідчий.

Під кримінальним переслідуванням, здійснюваним слідчим, необхідно розуміти кримінально-процесуальну функцію, до змісту якої входять дії слідчого з викриття (перевірки на причетність) конкретної особи у вчиненні злочину³. Метою слідчого кримінального переслідування є встановлення причетності (викриття) винної особи до вчинення злочину для притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності.

Отже, слідче кримінальне переслідування є ефективним, якщо слідчий викрив винну особу у вчиненні злочину.

Особа викривається у вчиненні злочину шляхом доказової діяльності слідчого у частині здобуття обвинувальних доказів, що доводять певний ступінь причетності особи до вчинення злочину. Підтвердженням судом у своєму рішенні у справі висновків органів досудового розслідування і прокурора щодо винності особи у вчиненні злочину свідчить про ефективність здійснення кримінального переслідування. З постановленням обвинувального вироку суду особа, щодо якої здійснювалося кримі-

¹ Див.: Ларин А.М. Управление расследованием и измерение его эффективности / А.М. Ларин // Сов. государство и право. - 1979. - № 10. - С. 83.

² Див.: Строгович М.С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе / М.С. Строгович. - М.: Акад. наук СССР, 1951. - С. 57.

³ Див.: Лоскутов Т.О. Поняття кримінального переслідування, здійснюваного слідчим ОВС / Т.О. Лоскутов // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. - 2009. - № 2 (43). - С. 260.

нальне переслідування, вважається притягнутою до кримінальної відповідальності"¹.

Чим же визначаються ступені ефективності слідчого кримінального переслідування? Які критерії свідчать про меншу або більшу ефективність слідчого кримінального переслідування?

Ступінь ефективності - це співвідношення досягнутого результату і попередньо запланованої цілі. Оскільки це співвідношення може складатися по-різному, говорять про меншу або більшу ефективність. Конкретний зміст критерію оцінки тієї або іншої роботи з точки зору ефективності залежить від характеру діяльності, що оцінюється².

Кримінальне переслідування (обвинувачення у процесуальному значенні) здійснюється для обвинувачення (у матеріально правовому значенні). Наголошуючи на зв'язку кримінально-матеріального і кримінально-процесуального обвинувачення, С.А. Альперт зазначав, що "...обвинувачення як процесуальна діяльність завжди повинно бути предметним і знаходити свій вираз в обвинуваченні у його матеріально правовому значенні; останнє ж, у свою чергу, формулюється, обґрунтовується, існує не інакше, як конкретний вираз обвинувальної діяльності"³. Але між процесуальним і матеріальним обвинуваченням ніколи знак рівності ставити не можна.

Розділяючи поняття обвинувачення і кримінальне переслідування, процесуалісти погоджуються, що обвинувачення є твердженням про вчинення певною особою діяння, що висунете кримінальним законом. У ході кримінального переслідування дії слідчого завжди спрямовані на доказування даного твердження⁴. Обвинувачення є ціллю і підсумком кримінального переслідування, оскільки останнє порушується в цілях формування обвинувачення⁵.

Обвинувачення у матеріально-правовому значенні має прояв у обвинувальних актах слідчого. Такі акти слідчого є диференціаторами кримінального переслідування на певні етапи.

¹ Див.: Зеленецький В.С. Критерії оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні / В.С. Зеленецький, Л.М. Лобойко // Вісник Академії правових наук України. - 2009. - № 2 (57). - С. 189.

² Див.: Ларин А.М. Повышение эффективности расследования / А.М. Ларин // Сов. государство и право. - 1972. - № 3. - С. 106.

³ Див.: Альперт С.А. Обвинение в советском уголовном процессе / С.А. Альперт. - Харьков: Городская типография № 16 областного управления по делам издательства, полиграфии и книжной торговли. 1974. - С. 28.

⁴ Див.: Тишковец Е.И. Следователь как субъект уголовного преследования. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Тишковец Елена Ивановна. - Воронеж: Вор. гос. ун-т, 2003. - С. 29.

⁵ Див.: Ретунская Т.П. Уголовное преследование осуществляемое в порядке частного обвинения. Понятие, сущность, правовая природа и знание / Т.П. Ретунская // Закон и право. - 2007. - № 3. - С. 40.

Конституційний Суд України (далі – КСУ) у рішенні від 27 жовтня 1999 р. у справі № 1-15/99 дійшов висновку про те, що притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування починається із моменту пред'явлення особі обвинувачення.

Із цього випливає, що під початковим обвинувальним рішенням слідчого КСУ розуміє постанову про притягнення як обвинуваченого. Обґрунтовуючи твердження про те, що поняття "притягнення до кримінальної відповідальності" (обвинувачення) включає винесення слідчим постанови про притягнення як обвинуваченого, КСУ наголошує на існуванні у Кримінальному кодексі України (далі – КК) статті, яка передбачає кримінальну відповідальність слідчого за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності¹.

Дійсно у чинному КК є стаття 372 "Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності", відповідальність за порушення якої наступає із моменту оголошення (пред'явлення) завідомо невинній особі постанови про притягнення її як обвинуваченого². Але це зовсім не означає, що постановою про притягнення як обвинуваченого є первинним актом обвинувачення.

Власну думку, на визначення первинного обвинувального рішення слідчого, висловив Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ). Останній визначив кримінальне обвинувачення як "офіційне повідомлення особі компетентним органом державної влади про наявність припущення про те, що цією особою вчинене кримінально каране правопорушення"³. Таким первинним повідомленням за українським законодавством є винесення слідчим (органом дізнання, прокурором, судом) постанови про порушення кримінальної справи щодо особи та вручення їй копії цієї постанови. При цьому, якщо особа відмовляється одержати копію постанови про порушення кримінальної справи, то слідчий (особа, яка проводить дізнання, прокурор, суддя) складає відповідний протокол.

¹ Див.: Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99 // Офіційний вісник України. - 1999. - № 44. - Ст. 71.

² Див.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. - К.: Дакор, 2008. - С. 1245.

³ Див.: § 46 Рішення Європейського Суду з прав людини у справі "Девір проти Бельгії" від 27 лютого 1980 року // Європейський Суд по правам человека. Избранные решения. В 2 т. - Т.1. - С. 310; [Електронний ресурс] : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461476/2461476.htm> (§ 46 of Judgment of the European Court of Human Rights: Deweer v. Belgium, 27 February 1980, Published in A 35); Див. § 73 Рішення Європейського Суду з прав людини у справі "Екле проти Німеччини" від 15 липня 1982 року // Європейський Суд по правам человека. Избранные решения. В 2 т. - Т.1. - С. 388-389; [Електронний ресурс] : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461443/2461443.htm> (§ 73 of Judgment of the European Court of Human Rights: Eckerle v. Germany, 15 July 1982, Published in A 51) (станом на 10 квітня 2009 р.)

Постанова про порушення кримінальної справи щодо особи є первинним актом обвинувачення. Підтверджується такий висновок і тим, що за чинним КПК України заінтересована особа має право оскаржити постанову про порушення кримінальної справи (ст. 236-7 КПК).

Обвинувальні рішення слідчого на досудових стадіях процесу виражають певний ступінь викриття особи у вчиненні злочину. Прийняттям таких обвинувальних рішень як постанови про порушення кримінальної справи щодо особи, постанови про притягнення особи як обвинуваченого, обвинувального висновку завершуються певні етапи кримінального переслідування, здійснюваного слідчим.

Етап кримінального переслідування, здійснюваного слідчим, змінюється від ступеня викриття особи у вчиненні злочину, що знаходить свій вираз у обвинувальних рішеннях слідчого. Останні констатують досягнення певних проміжних цілей кримінального переслідування, здійснюваного слідчим. Тому, ми повністю згодні із Р.В. Мазюк, який зазначає, що до проміжних цілей кримінального переслідування відносяться притягнення особи як обвинуваченого та складання обвинувального висновку, що характеризується найбільшим об'ємом обвинувачення, що доказане¹. Автор справедливо називає прийняття зазначених рішень цілями, оскільки вони виражають певний результат кримінального переслідування, здійснюваного слідчим.

Мета слідчого кримінального переслідування не є однаковою на різних етапах його здійснення. Тому ефективність слідчого кримінального переслідування необхідно визначати в залежності від етапу його здійснення.

Бажаний результат кримінального переслідування на етапі порушення кримінальної справи досягається через вирішення питання: чи є достатні дані, що вказують на ознаки злочину та підтверджують певний ступінь причетності особи до вчинення злочину? Наявність таких даних є підставою для винесення слідчим постанови про порушення кримінальної справи щодо особи. І, навпаки, відсутність зазначеної інформації обумовлює винесення слідчим постанови про відмову в порушенні кримінальної справи. Отже, прийняття слідчим зазначених рішень свідчить про досягнення результату, що узгоджується з поставленою метою кримінального переслідування на цьому етапі його здійснення. Це означає, що слідчим досягнутий високий ступінь ефективності кримінального переслідування на етапі порушення кримінальної справи.

Постанова про порушення кримінальної справи щодо особи є правовою підставою для закінчення попереднього і початку наступного етапу кримінального переслідування, здійснюваного слідчим. Метою кри-

¹ Див.: Мазюк Р.В. Інститут уголовного преследования в российском уголовном судопроизводстве / Р.В. Мазюк. – М.: Юрлитинформ, 2009. – С. 92.

мінального слідчого переслідування на цьому етапі є вирішення питання: чи є досить доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою? Коли є така кількість обвинувальних (викривальних) доказів слідчий виносить постанову про притягнення особи як обвинуваченого, що свідчить про досягнення мети кримінального переслідування на зазначеному етапі його здійснення.

Не притягнення невинної особи до кримінальної відповідальності є таким же цінним для суспільства, як і притягнення винних до відповідальності¹. Тому закриття слідчим кримінальної справи за обставинами, що реабілітують особу або винесення іншої постанови про припинення кримінального переслідування щодо певної особи означає досягнення слідчим результату, що відповідає поставленій меті кримінального переслідування на будь-якому етапі його здійснення.

Отже, винесення слідчим відповідної постанови, що встановлює не причетність особи до вчинення злочину, виражає досягнення слідчим високого ступеню досягнення мети кримінального переслідування на всіх етапах його здійснення.

Кримінальне переслідування на наступному етапі здійснюється для засвідчення слідчим певного ступеню причетності або непричетності особи до вчинення злочину. Ми поділяємо думку В.С. Зеленецького, який зазначає, що до притягнення як обвинуваченого в діяльності слідчого реалізується пошуковий процес, спрямований на викриття особи, а вся наступна пізнавальна діяльність повинна привести до висновку про винність (або невинність) обвинуваченого. Така діяльність має засвідчуваний характер, в процесі її слідчий повинен і доказати, і засвідчити винність особи у вчиненні злочину².

Коли слідчий впевнений у причетності особи до вчинення злочину, він приймає рішення про складання обвинувального висновку.

Складання слідчим обвинувального висновку означає, що він засвідчив високий ступінь причетності особи до вчинення злочину. Обвинувальний висновок констатує закінчення слідчим кримінального переслідування та свідчить про високий ступінь ефективності такого переслідування.

В.С. Зеленецький і Л.М. Лобойко зазначають, що оцінка ефективності діяльності органів, які здійснюють в Україні кримінальне переслідування, має ґрунтуватися на певних критеріях. Останніми авторами називають: ступінь досягнення органами кримінального переслідування мети

¹ Див.: Зеленецький В.С. Критерії оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні / В.С. Зеленецький, Л.М. Лобойко // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 2 (57). – С. 192.

² Див.: Зеленецький В.С. Уголовно-процесуальні функції слідчого / В.С. Зеленецький // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ України. – 2001. – № 2. – С. 75.

діяльності із переслідування, обґрунтованість, законність, швидкість кримінального переслідування¹.

Оцінює ступінь ефективності слідчого кримінального переслідування щодо зазначених критеріїв прокурор, який здійснює нагляд за законністю кримінального переслідування. Слідчий надсилає прокурору копії постанов, що констатують певний ступінь причетності або непричетності конкретної особи до вчинення злочину. Якщо прокурор не згоден із такими рішеннями (вважає їх незаконними, необґрунтованими, прийнятими не вчасно), то він їх скасовує. Це означає, що слідчий здійснив кримінальне переслідування не ефективно або досяг тільки низького ступеню ефективності такого переслідування на певних етапах його здійснення.

Якщо прокурор не скасував вищезазначені постанови слідчого, то це підтверджує, що слідчий досяг високого ступеню ефективності кримінального переслідування на відповідних його етапах. Після чого, слідчий, збираючи обвинувальні докази, лише додатково підтверджує припущення про винність або невинність особи. В залежності від досягнутого результату кримінального переслідування слідчий складає або постанову про закриття кримінальної справи, що встановлює не причетність певної особи до вчинення злочину, або обвинувальний висновок. Останній разом із кримінальною справою направляється прокурору для затвердження. Затвердження або не затвердження прокурором обвинувального висновку означає, що слідчий досяг відповідно високого або низького ступеню ефективності здійснення кримінального переслідування.

На підставі проведеного у цій статті дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Поняття "ефективність будь-якої діяльності" визначається як відповідність досягнутих результатів меті, що ставилася. Не є винятком і кримінальне переслідування як особливий вид нормативно врегульованої здійснюваної слідчим діяльності.

2. Слідче кримінальне переслідування є ефективним, якщо слідчий викрив винну особу у вчиненні злочину.

3. Обвинувальні рішення слідчого на досудових стадіях процесу виражають певний ступінь викриття особи у вчиненні злочину.

4. Обвинувальні рішення слідчого є диференціаторами кримінального переслідування на певні етапи.

5. Мета слідчого кримінального переслідування не є однаковою на різних етапах його здійснення. Тому оцінювати ефективність слідчого кримінального переслідування доцільно в залежності від етапу його здійснення.

¹ Див.: Зеленецький В.С. Критерії оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні / В.С. Зеленецький, Л.М. Лобойко // Вісник Академії правових наук України. - 2009. - № 2 (57). - С. 185 - 196.

6. Рішення слідчого, що встановлюють певний ступінь причетності або не причетності конкретної особи до вчинення злочину, констатують високий ступінь ефективності кримінального переслідування на відповідному етапі його здійснення.

7. Оцінює ступінь ефективності слідчого кримінального переслідування прокурор, який здійснює нагляд за законністю такого переслідування.

Дані висновки є підставою для подальших наукових розвідок за наступними напрямками: 1) дослідження ефективності кримінального переслідування, здійснюваного органом дізнання; 2) дослідження ефективності кримінального переслідування, здійснюваного прокурором.

Стаття надійшла до редколегії 10.11.2009 р.

В.А. Ласуков

ОСОБЕННОСТИ ДОПРОСА ПОДОЗРЕВАЕМЫХ, ОБВИНЯЕМЫХ ПО ДЕЛАМ О КРАЖАХ МЕТАЛЛОСОДЕРЖАЩИХ ПРЕДМЕТОВ

Допрос подозреваемых, обвиняемых – важнейший источник поиска доказательств раскрытия и расследования преступлений. Он дает возможность разрешить вопрос о причастности лица к расследуемому деянию, позволяет уточнить, дополнить, подтвердить известные и выявить новые обстоятельства не только события преступления, но и связанных с ним событий, явлений, фактов, имевших место как до, так и после совершения преступления.

Допрос лиц подозреваемых, обвиняемых по делам о кражах имущества с целью последующей реализации его в качестве металлолома в большинстве случаев относится к первоначальным следственным действиям. Он осуществляется в зависимости от конкретных обстоятельств, возникших при возбуждении уголовного дела, с учетом сложившейся обстановки и практических возможностей, которыми располагает следователь.

Не углубляясь в общие положения допроса, которые в достаточной мере освещены в литературе, все же хотелось бы отметить, что успех его проведения зависит от того, как полно собраны доказательства и насколько свободно следователь ориентируется в материалах дела. Г. Гросс по этому поводу писал: "Вообще не следует щадить усилий на тщательное ознакомление с обвиняемым, его деянием и всеми теми особенными обстоятельствами, которые тесно с ним связаны, ибо ничем нельзя так вполне и бесповоротно утратить влияние на обвиняемого, как именно незнанием дела, хотя бы самой пустой мелочи"¹.

¹ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое издание, перепечатанное с издания 1908г. - М., 2002. - С. 144.